

bídla i plastickou paralelu s úspěšnou knihou Miloše Hořejše o Praze, jejíž radikální transformaci po obsazení začali plánovat Hitlerovi architekti,<sup>42</sup> a bylo by proto zajímavé představit výstavu i v našem hlavním městě.

Dalším inspirativním doplňkem akce byla brožura obsahující rozhovor s prof. Jackem Purchlou a Lukaszem Galuskem *Dědictví jsou lidé* k tématu UNESCO a střední Evropa a další interview s Mounirem Bouchenakim<sup>43</sup> s názvem *Úmluva nabízí mnohé*.

Netřeba zdůrazňovat, že absolvování konference „na místě“ bylo zcela nenahraditelné, i když sledováním konference on-line by se dalo „ušetřit cestovné“. O to více autorka článku ocenila nabídku účasti v početné skromné české delegaci,<sup>44</sup> neboť přímá komunikace a celková atmosféra potvrdila tradiční přátelský vztah Poláků k českým účastníkům. Měli bychom být za každou příležitost k odbornému setkání vděční. Děkuje!

Ing. arch. Věra KUČOVÁ  
NPÚ, Generální ředitelství v Praze  
kucova.vera@npu.cz

#### ■ Poznámky

**42** Miloš Hořejš, *Protektorátní Praha jako německé město. Nacistický urbanismus a Plánovací komise pro hlavní město Prahu*, Praha 2013.

**43** M. Bouchenaki je bývalým ředitelem ICCROM a Centra světového dědictví a do současnosti působí jako poradce UNESCO, zejména pro témata kulturního dědictví v arabském regionu.

**44** Kromě autorky článku byla v auditoriu Ing. Zuzana Jandlová, zástupkyně ředitele odboru mezinárodních vztahů Ministerstva kultury, a Mgr. Lada Pekárková z téhož odboru, specialistka na světové dědictví. Českou republiku dále reprezentoval doc. PhDr. Martin Horáček, Ph.D., člen Exekutivního výboru ČNK ICOMOS.

### **Kritické aspekty vývoje osídlení (13.–18. století)**

Ve čtvrtek 20. října 2022 se v prostorách pražského Akademického konferenčního centra uskutečnil workshop s názvem *Kritické aspekty vývoje osídlení (13.–18. století)*, který uspořádal Historický ústav Akademie věd ČR. Kulturní krajina a její proměny v dějinách zde dostaly prostor v široké škále příspěvků, v nichž autoři představili nejrůznější poznatky jak širšího geografického záběru, tak i z konkrétních terénních výzkumů.

Josef Žemlička (Historický ústav AV ČR) se v úvodním příspěvku *Středověké Podralsko* zaměřil na středověké osídlení prostoru mezi řekou Ploučnicí, Kuřívody, Mnichovým Hradištěm a Mimoní, tedy severozápadního Boleslavska, pro který použil název analogický k Podještědí. Jako charakteristické rysy tohoto prostoru jmenoval členitý terén a písčitou kyselou půdu s nedostatkem vody, která není vhodná pro zemědělskou činnost. Zmínil též, že tato oblast byla už od Rakouska-Uherska využívána armádou. Jádrem příspěvku byl rozvoj osídlení, jež vznikalo kolem jedné z větví žitavské obchodní stezky a bylo iniciováno zejména panovníkem, Vartenberky a později též Berky z Dubé. Nastínil rovněž různé typy vazeb ustavených ve středověku (např. síť farních kostelů), které přetrvávaly až do raného novověku. Po roce 1945 z původního osídlení zaniklo 15–20 sídlišť, po nichž dnes nejsou žádné stopy. Stranou zájmu nezůstala ani problematika jejich lokace. Na okraj svého výkladu Žemlička upozornil na nejasnost v přepočtu míry jednoho lánů na 18 hektarů. To představuje dost rozsáhlou zemědělskou plochu a znamenalo by to, že čtvrtláník, jenž je dnes obvykle nahlížen jako drobný zemědělec, ve skutečnosti neobdělával nijak zanedbatelnou plochu.

Robert Šimůnek (Historický ústav AV ČR) s Janem Klimešem (Ústav struktury a mechaniky hornin AV ČR) představili téma „*Excentrické gotické kostely a proměny struktury osídlení: možnosti a limity interpretace*“. V první části Šimůnek nejprve shrnul typologii lokalit středověkých kostelů. Upozornil přitom, že po zániku původního osídlení často kolem kostelů zůstávaly funkční vazby, prezentované např. dodnes fungujícími hřbitovy. Dále se pak zaměřil na solitérní kostely se vztahem k historickému jádru do vzdálenosti jednoho kilometru, které prezentoval na příkladu kostela sv. Máří Magdaleny mezi hradem Věžkou a vsí Druztovou. Motivací pro jeho založení byla



1

**Obr. 1.** Pozvánka na workshop *Kritické aspekty vývoje osídlení (13.–18. století)*. Zdroj: Historický ústav AV ČR, 2023.

lokace původního farního kostela v Dýšině, který se nacházel za řekou. Poté navázal Klimeš s otázkou, zda může být geologie klíčem k interpretaci takových kostelů. Zaměřil se přitom na hranu terénní terasy nad nivou řeky Otavy, kde se nacházejí hned čtyři takové kostely: Krupá, Žlutice, Přívětice a Oškobrhn. U každé z těchto lokalit krátce uvedl možnosti, které z geologického hlediska mohly vést k zániku původního osídlení, pokud existovalo. Upozornil přitom na problém, že vazba solitérních kostelů, zaniklých vsí a přírodních katastrof je uchopitelná jen velmi málo.

Tématu zanikajících lokalit se věnovala též Eva Doležalová (Historický ústav AV ČR) v příspěvku *Kam zmizeli farníci? Zaniklá osídlení u dochovaných církevních staveb*. Zaměřila se především na problematiku zániku osídlení, jež buď nenaplnila očekávání svých zakladatelů, nebo zanikla v důsledku nejrůznějších nepříznivých okolností. Zatímco některé lokality zanikly zcela, u některých došlo k obnově osídlení, byť třeba jen částečnému. Specifickou kategorií těchto lokalit prezentovala na místech, kde po zániku sídliště zůstal zachován kostel či kaple, na jehož provoz byla navázána sídla v širším okolí. V závěru pak vyslovila názor, že kostel mohl být záměrně situován mezi lokalitami, které pro něj byly spádové. V takovém případě by jeho opuštěnost byla jen zdánlivá. Stejně tak mohlo být původní osídlení jen velmi

malého rozsahu a jeho případný zánik by tak neznamenal žádnou významnější změnu.

Klára Kolečková (Ústav pro archeologii FF UK) se v materiálovém příspěvku zaměřila na výpověď nálezů keramiky k proměnám osídlení Karlovarska v období mladšího středověku. Představila analýzy nálezů z hradů Kostelní Horka a Hartenberg, získaných při destruktivních archeologických průzkumech.

Příklad konkrétní vsi představil v příspěvku *Založení – zánik – znovuzaložení: zaniklá středověká ves Husí (13. a 17.–18. století)* Václav Kolomazníček (Archeologický ústav AV ČR, Brno). Nejprve představil kontext Drahan- ské vrchoviny a holštejnského panství, v jehož centrální části se tato ves nacházela. Zmíněná oblast byla trvale osídlena až během koloniza- ce v druhé polovině 13. století. Většina takto založených vsí byla lánového typu, kde se při- děloval franský lán (tj. 23 hektarů). Asi 50 % těchto vsí zaniklo v průběhu 15. století. Komunikační vazby původního osídlení identifikoval na středověkých úvozových cestách, zároveň však upozornil, že řada jejich reliktních je dnes poškozena či zničena v důsledku intenzivní těžby kůrovcového dřeva. Samotnou ves Husí, která vznikla v rámci zmíněné kolonizační vlny, charakterizoval jako významné a rozsáhlé sídlo, jež měřilo na délku téměř kilometr (obvyklá délka okolních vsí byla 150 až 300 metrů) a stál v něm také kostel a tvrz. Historická paměť přítomnosti kostela zůstala trvale zachována, protože po obnově sídliště (Molenburk) na počátku 18. století se místní opakovaně dožadovali jeho obnovy.

U tématu terénních komunikačních va- zeb zůstal i Petr Nový (Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy) v referátu *Staré cesty v kontextu dějin osídlení: Kostelecká cesta do Dubé*. Z oblasti Kokořinska, v jehož terénu se dochovalo více historických cest, na konkrétních příkladech doložil, jak byla původní středověká vrstva v některých místech přeru- šena pozdějšími úpravami např. v podobě zá- seků v pískovcových skalních blocích, k nimž došlo v období novověku. Takto přerušené relikty středověké cesty našel např. na komu- nikaci mezi Mšenem a Dubou, kde novověká prosekaná cesta navazuje na Droužkovský hřbet. Velmi detailně pak představil průběh tzv. „Kostelecké“ cesty vedoucí od zaniklého Kostelce u Tupadel k Dubé, přičemž využil velmi bohatý dokumentační materiál, který shromáždil během svých terénních výzkumů.

V příspěvku *„wohl gute Hoffnung“* se Michal Vokurka (Historický ústav AV ČR) věnoval pro- blematice vzniku a proměn urbanismu horních

měst v krušnohorském regionu. V úvodu se za- býval vlivem humanistických ideálů na vzorový urbanismus horních měst. Jako příklady dobré praxe uvedl města Annaberg (1496) a Mari- enberg (1521), která navrhl Ulrich Rülein von Calw. Upozornil, že potenciál, který tento urba- nistický koncept nabízel, zůstával často dlou- ho nevyužit. Jako příklad zmínil Horní Blatnou, která dlouho zůstala omezena jen na náměstí s několika ulicemi. I přes propad těžby a hor- nictví obecně se města snažila udržet si status horních měst i s těžbou. Výhodou poddanských horních měst byla podpora prospektorské čin- nosti ze strany vrchnosti. Následně se autor za- měřil především na šestici vybraných horních měst (např. Horní Blatná, Boží Dar, Přísečnice či Měděnec), u nichž sledoval projevy úpadku prostřednictvím dobových topografií. V nich se těmto sídlům věnoval jen malý prostor ve smys- lu obecných zmínek. Hlubší zájem byl zpravidla věnován pouze Jáchymovu s ohledem na jeho historický význam.

V regionu západního Krušnohoří zůstali v zá- věru též Jan Hasil (Archeologický ústav AV ČR, Praha) a Petr Hasil (Národní památkový ústav, ÚOP v Ústí nad Labem) s referátem *Dynamika vývoje sídelních a montánních areálů v kraji- ně horního toku Rolavy ve 14. až 20. století*. Nejprve se zastavili u lokality v Přebuzi, která byla osídlena patrně již ve 40. letech 14. stole- tí. Jednalo se o lenní oblast českých králů, kde docházelo k pohraničním sporům se saskými Wettiny. Ve středověku zde probíhala těžba prostřednictvím rýžovišť, jejichž dřevěné kon- strukce zde také byly objeveny. Snad ještě po- zoruhodnější však byly výzkumy z Rolavy, která se nachází severně od Přebuzi. Zde nacisté vybudovali nové doly včetně sídliště. Autoři příspěvku tu mimo jiné prezentovali např. archeologické nálezy odpadů. Na jejich příkladu ilustrovali rozdílný životní styl jednotlivých so- ciálních skupin, které zde pracovaly. V bohaté čtvrti se dochovalo odpadu jen velmi málo, což znamená, že bohatá elita si neničila životní prostředí. Naopak u jámy 3 bylo nalezeno větší množství různého odpadu. Jako jeden z mno- ha příkladů rozdílného nakládání s ním uvedli autoři příklad lahvi. Zatímco lahve od francouz- ských vín se často dochovaly celé, pивní lahve jsou naopak zpravidla jen rozbité a předpoklá- dá se napojení na cirkulaci vratných lahvi. Ne- méně přínosná byla též prezentace informační aplikace jako prostředku k edukaci veřejnosti k dějinám tohoto místa, která navíc sama nezanášá popisovanou lokalitu a nevyžaduje častou údržbu v náročném podnebí Krušných hor.

Workshop nabídl inspirativní setkání růz- ných možností pohledu na krajinu a její osíd- lení, historickou interpretaci, stejně jako na čtení terénních reliktních či archeologických zjiš- tění. Opakovaně zaznívaly též poznámky k po- stupnému zanikání některých památek tohoto typu. Tím se mnohé příspěvky nepochybně setkávaly i s problematikou památkové péče, v níž je ochrana kulturní krajiny s jejími památ- kami v terénu jedním z aktuálních témat.

Mgr. Lukáš M. VYTLAČIL

vytlacil.lukas@npu.cz

NPÚ, Generální ředitelství v Praze

## 8. ročník kastelologické konference na

### Křivoklátu

V pátek 21. října 2022 se v prostorách hradu Křivoklát uskutečnil již osmý ročník kastelo- logické konference, tradičně věnované památce prof. Tomáše Durdíka (1951–2012), jednoho z nejvýraznějších představitelů české kastelo- logie. Jemu také byla věnována úvodní boho- služba slova, již v hradní kapli sloužil David Tonzar, pražský biskup Církve československé husitské. Po ní následovala prohlídka archeo- logické expozice v hradní Stříbrnici, kde jsou prezentovány výsledky výzkumů někdejšího manského domu a kterou svým komentářem představil Josef Hložek, hlavní organizátor kon- ference.

Sérii konferenčních příspěvků zahájil Petr Čornej, jenž se zaměřil na *Husitské obléhání hradu Karlštejn*. Přiblížil zde detaily obléhání této pevnosti, jež měla význam jak strategic- ký, tak i symbolický. Ve svém shrnujícím pří- spěvku upozornil např. na podporu husitských obléhatelů ze strany Příbramských nebo na skutečnost, že v průběhu obléhání se boje ne- omezovaly jen na Karlštejn a jeho bezprostřed- ní okolí. Opakovaně docházelo třeba i k bojům o Křivoklát. Srovnával též počty obléhacích stro- jů a vystřelených projektilů, jak je zaznamenaly prameny. Ze srovnávací analýzy vyplynul velký rozptýl čísel, která navíc nezřídka odpovídala násobkům biblických čísel, a neodrážela tedy skutečnost. Stranou pozornosti nezůstaly ani stavební úpravy hradu.

Stejně události se věnoval také Milan Sý- kora v referátu *Obléhací práce před hradem Karlštejn z pohledu archeologie*. Ve shrnujícím výkladu představil terénní nálezy v okolí hradu, jež kladl do souvislosti s jeho obléháním husity,